

«ԳԱԱ ՇԻՐԱԿԻ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ
ШИРАКСКИЙ ЦЕНТР АРМЕНОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ НАН РА
SHIRAK CENTER OF ARMENIAN STUDIES NAS RA

«Պատմամշակութային ժառանգություն Եւ
արդիականություն»
Միջազգային գիտաժողով
ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

"Историко-культурное наследие и
современность"
Международная научная конференция

ТЕЗИСЫ ДОКЛАДОВ

"Historical and Cultural Heritage and
Contemporaneity"
International Conference

ABSTRACTS OF PAPERS

2013 գըստին
ԳЮՄՐԻ
GYUMRI

**ՀՀ ԳԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՇԻՐԱԿԻ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ**

**ՊԱՍՄԱՍԱԿՈՒԹՅԱՅԻ ԺԱՌԱԳՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
Միջազգային գիտաժողով
4-6 հոկտեմբերի, 2013, Գյումրի**

**“ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ И СОВРЕМЕННОСТЬ”
Международная научная конференция
4-6 октября, 2013, Гюмри**

**“HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE AND CONTEMPORANEITY”
International conference
October 4-6, 2013, Gyumri**

ՀՏ 391/395:93/99:72:06

ԳՄԴ 63.5+63.3+85.11

Պ 300

**Տպագրվում է ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների
կենտրոնի գիտական խորհրդի որոշմամբ**

Խմբագրական հանձնախումբ՝

**Ս. Հայրապետյան (գլխ. խմբագիր), Հ.Հարությունյան,
Վ. Բեսոլով, Ա.Գրիգորյան, Կ.Բագեյան, Ռ.Հովհաննիսյան**

«Պատմամշակութային ժառանգություն եւ արդիականություն» միջազգային
Պ 300 գիտական նախաշրջանի գեկուցումների դրույթներ /Գյումրի (հոկտեմբեր 04-06) /ՀՀ
ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոն, Խմբագրական կազմ՝ Ս.Հայրապետյան և ուրիշներ-Եր.:
Գիտություն: 2013.- 410 էջ:

Ժողովածում ընդգրկում է 2013թ. հոկտեմբերի 4-6-ին Գյումրիում «Պատմամշակութային ժառանգություն եւ արդիականություն» միջազգային գիտաժողովին ներկայացված հարյուր քանից ավելի գիտական գեկուցումների դրույթները՝ նվիրված ԱՊՀ երկրների պատմության, ազգագրության, բանահյուսության, հնագիտության, ճարտարապետության, բանագիտության եւ ազգահոգերանական հիմնախնդիրներին:

Նախառեսված է մասնագետների և ընթերցող լայն շրջանների համար:

ՀՏ 391/395:93/99:72:06

ԳՄԴ 63.5+63.3+85.11

ISBN 978-5-8080-1042-0

© ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն, 2013

Թամար ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ (Հայաստան)
ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ (Երևան)

ԹՐԱՎԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐԸ
(ըստ XX դարի սկզբի գրառումների)

«Հայ ժողովրդական հեքիաթների» գիտական հրատարակության IV հատորն ընդունվում է 65 միավոր հեքիաթ, որից 22-ը գրավել է Շիրակի՝ այժմյան Գյումրի քաղաքի և նրա շրջակա Ախուրյանի, Ապարանի, Ղուկասյանի, Արթիկի շրջաններից: Վերածննդյալ գիտական հրատարակության համար բնագրեր են ծառայել հիմնականում Երվանդ Լալայանի 1911-1916թթ. դեկանական բանահյուսական խմբարշավի նյութերը: Գրառված հեքիաթների ձեռագիր հավաքածուն այժմ պահպանվում է Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվի Ե. Լալայանի ֆոնդում:

Շիրակից գրառված ժողովրդական հեքիաթները պատմել են Ս. Միքայելյանը, Ա. Ավետիսյանը, Գ. Հարությունյանը, Ա. Խգիթյանը, Ա. Տեր-Պողոսյանը, Ա. Մելիքը: Շիրակի բանահյուսական ժառանգությունը գրառել և անվերադարձ կորստից փրկել են Ե. Լալայանը, Ա. Միհրարյանն ու Ա. Ափրիկյանը, Հ. Տեր-Վարդանյանն ու Վ. Բդյանը: Գերակշիր մասը հրաշապատում սյուժեներ են, որոնք պատկանում են ժանրի հնագույն տիպին և զալիս են հազարամյակների խորքից:

Հայ ժողովրդական հեքիաթների դասակարգումն ըստ տեղագրական և ազգագրական հատկանիշների բխում է մեր ժողովրդի պատմական կյանքի որոշ հանգամանքներից: Հեքիաթների խմբավորման այս սկզբունքի շնորհիվ ի հայտ են զալիս տվյալ խմբի, կոնկրետ դեպքում՝ Շիրակի հեքիաթները միավորող աշխարհագրական, լեզվա-բարբառային, սոցիալ-տնտեսական առանձնահատկությունները, սովորությունները, կյանք ու կենցաղի բնորոշ գծերը: Շիրակի հեքիաթները Հայաստանի տարբեր շրջաններից գրառված հեքիաթների ազգային երկացանկի բաղկացուցիչ մասն են կազմում և մեր բանահյուսական ավանդության հետ ունեցած մոտիվային բազմազան գուգահեռներով, վառ երևակայությամբ, էթնոմշակութային ինքնատիպ լուծումներով պատմաճանաչողական մեծ արժեք են ներկայացնում:

Տամար ԱЙՐԱՊԵՏՅԱՆ (Արմենիա)
Институт археологии и этнографии НАН (Ереван)

НАРОДНЫЕ СКАЗКИ ШИРАКА

(по записям начала XX века)

Четвертый том академического издания “Армянских народных сказок” содержит 65 сказок, из которых 22 записаны в Ширакской долине – нынешнем городе Гюмри (исторический Кумайри, затем Александраполь и Ленинакан) и в окрестных регионах – Ахуряне, Гукасяне, Агине и Артике. Первоисточником для вышеупомянутого научного издания послужили в основном материалы научной экспедиции под руководством Ерванда Лалаяна в 1911-1916 гг. Рукописи собранных материалов в настоящее время хранятся в фольклорном архиве Института археологии и этнографии (фонд Е. Лалаяна).

Народные сказки, собранные в Шираке, были рассказаны С. Микаеляном, А. Аветисяном, Г. Арутюняном, А. Игитяном, А. Тер-Погосяном и А. Меликом. Фольклорное наследие Ширака было записано и сохранено для потомков Е. Лалаяном, А. Мхитяряном и А. Априкяном, Г. Тер-Варданяном и В. Бдосяном. Ширак один из самых древних насе-

ленных провинций Армении. Согласно археологическим раскопкам в Шираке найдены следы человеческого проживания с доисторических времен. По сообщениям историографа Мовсеса Хоренаци, название Ширак произошло от имени традиционного родоначальника Шара. Большая часть сказок записанных в Шираке является волшебными сюжетами – один из древнейших типов нарратива жанра и исходит из глубин тысячелетий.

Классификация армянских народных сказок по локальным и этнографическим признакам связана с некоторыми обстоятельствами исторической жизни нашего народа. Благодаря группированию сказок по данному принципу выявляются отличительные черты обрамляющие сказки группы: по географическим, лингво-диалектным, социально-экономическим признакам, а также представляющие детали, свойственные жизни, быту и традициям региона. Народные сказки Ширака-составляющая часть армянского народного сказочного наследия, со всевозможными мотивными параллелями, ярким выражением, этнокультурными оригинальными решениями, представляющими большое историческое и когнитивное значение.

Tamar HAYRAPETYAN (Armenia)

Institute of Archaeology and Ethnography NAS (Yerevan)

FOLKTALES OF SHIRAK

(On the records of the beginning of the XX century)

Volume 4 of the academic edition of "Armenian folktales" contains 65 tales, 22 of which are collected from Shirak region - current Gyumri (historical Kumayri, later Alexandrapol and Leninakan), and surrounding territories – Akhourian, Aparan, Ghukasyan, Aghini and Artik. For the above mentioned academic publication mainly the materials of folklore expedition supervised by Yervand Lalayan in 1911-1916s were used. The manuscripts of collected materials are now kept in Y. Lalayan fund of folklore archives in the Institute of Archaeology and Ethnography.

The folktales collected from Shirak region were told by A. Mikayelyan, A. Avetisyan, G. Harutyunyan, A. Igityan, A. Ter-Petrosyan, and A. Melik. The folklore heritage of Shirak was collected and saved for generations by E. Lalayan, A. Mkhitarian, A. Aprikyan, H. Ter-Vardanyan and V. Bdoyan. Shirak is one of the ancient habitable regions of Armenia. According to archaeological excavations, human beings inhabited the region since prehistorical period. As Movses Khorenatsi, a prominent Armenian historian writes, the name Shirak derives from the name of Shara forefather. The majority of tales collected from Shirak are tales of magic, which are one of the oldest types in the folktale genre and come from the ancient times.

The classification of Armenian folktales according to regional and ethnographic peculiarities may arise from some circumstances of our nation's historic life. Due to this principle of classification, it is possible to feature some general trends framing the particular group of tales, in this case tales of Shirak, connected with geographical, linguistic and dialectal, social and economic peculiarities and traditions, as well as bearing lifestyle and household characteristics of the region. Folktales of Shirak are inseparable part of Armenian national folktale heritage collected from different regions. They have great historic and cognitive value, carrying parallels on the level of motifs, vivid imagination and representing ethnocultural unique solutions.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ՄԱՐԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՎԻՍԱԳՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՆԱԵՎ Դ. (Թուրքմենստան)

Թուրքմենստանի և Հայաստանի էնեռլիթյան հուշարձանները.	
Նյութական մշակույթի ընդհանուր զծեր եւ առանձնահատկություններ	3
ԱՎԱԳՅԱՆ Ի. (Հայաստան)	
Շիրակում պեղված ուրարտական գոտիների զարդամուխվների շուրջ	5
ԲԱԲԱՅԱՆ Ֆ. (Հայաստան)	
Պտղաբերության զաղափարի դրսերումները միջնադարյան Դվինի կավանոթների վրա	9
ԵԳԱՆՅԱՆ Լ. (Հայաստան)	
Վաղբրոնզիդարյան մի ծեսի շուրջ (բատ Մեծ Սեպասարի նյութերի)	12
ԵԳԱՆՅԱՆ Լ., ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ Հ. (Հայաստան)	
ՏՈՆԱՊԵՏՅԱՆ Պ., ՄԱՐՏԻՆԵԶ Դ. (Ֆրանսիա)	
Հայ-ֆրանսիական հնագիտական արշավախմբի նոր պրատումները Երերուսլանի հնավայրում	15
ԵՐԻՑՅԱՆ Բ., ԽՈՒԴԱՎԵՐԴՅԱՆ Ա. (Հայաստան)	
Հայաստանի պալեոլիթը. Մարդաբանական գտածոների ակնարկ	19
ԶՈՀՐԱԲՅԱՆ Ա., ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ Հ. (Հայաստան)	
Մահմեդական մակադրոշմներով բյուզանդական դրամների շրջանառությունը Հայաստանում XIIդ.	24
ՃԱՄՎՈՐՅԱՆ Ա. (Հայաստան)	
Միջնադարյան Դվին քաղաքի պաշտպանական համակարգի պատմությունից	27
ԽՈՒԴԱՎԵՐԴՅԱՆ Ա. (Հայաստան)	
Ծիսական շահարկումների ֆենոմենը գլուխների հետ (բատ Շիրակի անտիկ դամբարանադաշտերի նյութերի)	30
ՀԱԿՈԲՅԱՆ Ն. (Հայաստան)	
Արտաշատը միջին դարերում (բատ հնագիտական նոր հայտնագործությունների)	35
ՄԱՆՈՒՉԱՐՅԱՆ Ա. (Հայաստան)	
Նոր վիմագրեր Հովհաննավանքից	39
ՊԼՈՍԿԻՆ Վ.Ս., ՊԼՈՍԿԻՆ Վ.Վ. (Կիրգիզստան)	
Հայկական միջնադարյան եկեղեցի Մետաքսի մեծ ձանապարհին. Որոնումներ Իսիկ-Կոլի ափին և ջրի տակ	41
ՊՈՂՈՍՅԱՆ Ն. (Հայաստան)	
Անդրադարձ Անիի վիմագիր արձանագրությունների լեզվին	43

ԶԱՔԱՐԵԱՆ Ա. (Հայաստան)

Հայ կանայք Բորիս Լազարեսկու բնութագրմամբ.....183

ԶԱՔԱՐԵԱՆ Թ. (Հայաստան)

Ծնողների և ամուսնացած զավակների համատեղ բնակվելու ինդիրները հայոց մեջ (XXդ. – XXIդ. սկիզբ).....185

ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ Ժ. (Հայաստան)

Հայ ժողովրդական պարի որակական փոփոխությունները

XX – XXI դար անցման սահմանագծում.....187

ԿՐՈՏԵՆԿՈ Ի. (Վրաստան)

Ազգային մշակութային ժառանգության պահպանման հարցի շուրջ.....190

ԿՈԿԱԵՎՈՒ Ի. (Ռուսաստան)

Ազգային ավանդույթները որպես երեխաների դաստիարակության հիմք և բարոյական մշակույթի ձևավորման միջոց.....193

ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ Թ. (Հայաստան)

Շիրակի ժողովրդական հերիաթները (ըստ XX դարի սկզբի գրառումների).....195

ՀԱՐՈՅԵԱՆ Օ. (Հայաստան)

✓ Սատաղի արարողակարգը Շիրակում 20-րդ դարի 2-րդ կեսին 197

ՀՄԱՅԱԿՅԱՆ Ս., ՄԻՄՈՆՅԱՆ Լ. (Հայաստան)

Ժողովրդական տոմարը Վանի թագավորությունում.....202

ՂԱԶԱՐԵԱՆ Շ. (Հայաստան)

Պրոբունքիկ և տարեսիկ հաղորդակցությունը հանրային վայրերում

(ըստ Կապանում և Գյումրիում 2010 թ.-ին անցկացրած ուսումնասիրությունների).....206

ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ Ե. (Հայաստան)

Անի արքա-քաղաք: Անուրջ-քաղաք: Քաղաք-առասապել: Քաղաք-ուտոպիա.....208

ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ Ն., ԹՈՐՈՍՅԱՆ Մ. (Հայաստան)

✓ Հարիթուսը, մշակութային կապիտալը և մշակույթի բնկալում.....214

ՄԱՐԵՄՇԱԵՎՈՒ Ի. (Ռուսաստան)

Ազգային արժեքների փոխակերպումները

Հյուսիսային Կովկասի ազգամշակութային տարածքում.....217

ՄԿՐՏՉՅԱՆ Ս. (Հայաստան)

Հայոց կրոնական վարքագիր դրսերման սոցիալ-մշակութային

առանձնահատկությունները (էթնոսցիոլոգիական հետազոտություն).....219

ՆԵՎՍԿԱՅԱ Տ. (Ռուսաստան)

Հյուսիսային Կովկասի ժողովուրդների մշակութային

փոխարարերությունները XIXդ.-XXդ. սկզբում.....221

ՇԱԳՈՅԵԱՆ Գ. (Հայաստան)

Երկրորդ քաղաքն իբրև առաջինը. Գյումրու կառուցապատումն

ազգարանական տեսանկյունից.....224

ՇԱՎԼԱԵՎՈՒ Թ. (Ռուսաստան)

Երեկոյան «ոչօր» ճաշկերույթը չեչենական ավանդույթում.....228

ՊԵԼԵՇԿՈ Ա. (Ուկրաինա)

Հունական մշակույթը Հյուսիսային մերձսևծովյան տարածաշրջանում.

առասպելաբանությունից մինչև իրականություն 230

ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ Ա. (Հայաստան)

✓ Մի հաշվերգի պատմություն.....232